

הפגנה ומחאה - גבולות הלכתיים בעת סכנה קיומית (תגובה למאמרו של הרב יהודה זולדן)

בימים כתיקונם, היה מאמרו של הרב יהודה זולדן נתפס כמצע שקול וזהיר של מגבלות המחאה המותרת. אולם, אין הימים כתיקונם. דומני, שעקב מלחמת הלבנון השנייה והריקבון שנתגלה - והממשיך להתגלות - במוסדות המדינה העליונים, כולל הצבא, מתברר כנכון החשש שהתנתקות והמדיניות שהיא שיקפה גילמה בתוכה סכנה קיומית למדינה ולתושביה; סכנה כפשוטה, ולא כמליצה.

משום כך, תהיה זו טעות להעריך את המצב ההלכתי רק מנקודת ראות של מצוות תוכחה החלה על הפרט. למחאה יש תפקיד שונה (במדינה דמוקרטית): יצירת רף של התנגדות אשר ירתיע את השלטון (ו/או את הרוב) מלבצע מדיניות מסוימת, גם אם בכוחו הפורמלי לבצעה. הכרחי להתיעץ עם מומחים לשם קביעת מטרת המחאה ואופן השגתה, כדי לוודא שזקקה לא יהיה רב מתועלתה, וכדי להעריך נכון את הסיכויים מול הסיכונים שבה¹. כך עשו יהודה בן שמוע וחבריו שהלכו ונטלו עצה ממטרוניתא אחת (ראש השנה יט, א; תענית יח, א), כלומר: התייעצו אפילו עם אשה גויה, והם הלכו אליה בעצמם ולא הקפידו על כבודם ועשו על פיה².

יתר על כן, כללי הכרעה הלכתיים לא בהכרח תופסים בשאלות של גורל לאומי. רבי יוחנן קונן על ענוותנותו של ר' זכריה בן אבכולס, שלא הכריע בשאלת התגובה הראויה לקרבן הפסול שהביא בר קמצא בשם הקיסר (גיטין נו, א), וכדרכו של ר' זכריה שלא להכריע (עי' תוספתא שבת יז, ד), וזאת אף שהוא עצמו צידד באי עשייה כאשר יש להסתפק מהי ההלכה, כשאמר פעמיים "וכי מפני שמדמינן נעשה מעשה?" (גיטין יט, א; לז, א).

1. כאשר אנו באים לקבוע את גבולות המאבק במצב כזה, גם אם יבוא מישהו ויעלה בדעתו לדון כאן דין ירודף, עליו להבין את מגבלותיו. מהו הדין אם רוצים להרוג רודף(ים) כדי למנוע חורבן, אבל ההריגה תוביל לאותו חורבן דרך מלחמת אחים? כשאי אפשר להציל, אין דין של רודף חל, שהרי רודף חייב מיתה לא כעונש אלא כאמצעי להציל את הנרדף. כמו שאסור להרוג רודף כשניתן להציל את הנרדף באחד מאבריו של רודף, הוא הדין אסור להרוג כאשר בלאו הכי אי אפשר להציל את הנרדף. לדוגמה אם יש שני רודפים ואם נהרוג את אחד מהם השני יהרוג את הנרדף, אסור להרוג אף אחד מהם.

2. **הערת המערכת:** עיי' שו"ת בני בניס ח"ב סי' נא, "הפגנות למען יהודי רוסיה".

הדברים הנ"ל סותרים רק לכאורה את מה שהארכתי בספרי ובמקומות אחרים, אודות הזכות שיש לממשלה להחליט ולבצע, גם באיוולתה³. ברם, סכנת נפשות לאומית - שונה, ודרך התגובה שונה בהתאם לכך. וכבר נאמר במשלי (כד, יא-יב):

הצל לקוחים למות ומטיס להָרַג אם תחשוך. כי תאמר הן לא ידענו זה, הלא תוכן לְבוֹת הוא יבין ונוצר נפשך הוא יֵדַע והשיב לאדם כפעלו.

3. **הערת המערכת:** עיי' שו"ת בני בני ח"יג סי' לג, "העמדת חברי ממשלה לדין".
 כן יש לעיין במאמרו של המחבר ב'אקדמות' יח, עמ' 85-99, שבו כתב (ההדגשה שלי - ע. א.):
 קשה לקבוע את גבולות המחאה המותרת, ובמידה מסויימת הדבר תלוי בנורמות של החברה. לדוגמה, חסימת צמתים... אין לפסלה כאמצעי של מרי אזרחי...
 מכל מקום, מי שסובר שיש במדיניות ההתנתקות/ההתכנסות משום סכנה קיומית, לא יצא זכאי מבית דין של מעלה אם לא פעל כנגדה. **ויש לאדם לפעול כפי מצמונו, ויזהר מכל דבר עבירה.** אין להתפלל אם אין הגדרות ברורות לכך, שהרי בעיות מסובכות אינן ניתנות לפתרונות קלים, כמו שאין הגדרות כאלה לחיוב המקביל של "עת לעשות לה'" (ברכות נד, א)...